

مرکز مدیریت حوزه علمیه قم
معاونت آموزش
مدارج علمی

موضوع رساله: عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان و جوانان به نماز

۹۲۹۲ - ۹

سطح رساله: سوم

شماره رساله: ۲۵

استاد راهنما: محسن غرویان

محقق: علیرضا کاظمی

۱۶۶۳

واحد امور رساله‌ها

سال ۱۳۸۰

فهرست مطالب

۴	«تقدیم»
۴	«سپاس»
۵	«مقدمه»
۸	تاریخچه بحث درباره موضوع
۹	پیشینه تحقیق
۱۵	معرفی تحقیقات
۱۸	فرضیه‌های تحقیق

بخش اول / فصل اول :

۲۰ - ۶۲	«بحث روان شناختی و تربیتی موضوع»
۲۲	۱ - اهمیت تعلیم و تربیت
۲۷	۲ - آشنایی با شرایط، زمینه‌ها و عوامل مؤثر در تربیت
۵۴	۳ - شرایط فردی

فصل دوم :

۶۳ - ۸۷	«عوامل خانوادگی»
۶۳	الف) نقش مادر
۶۳	ب) نقش پدر

فصل سوم :

۸۸ - ۱۰۸	«عوامل درون مدرسه‌ای»
۹۱	الف) بررسی نقش معلم، مربی تربیتی و دیگر عوامل اجرایی مدرسه
۹۵	ب) بررسی شرایط و امکانات مدرسه
۹۶	ج) نقش شرایط فردی
۱۰۳	د) عوامل منفی یا بازدارنده یا دارای تأثیر بسیار کم در مدرسه

فصل چهارم :

۱۰۹ - ۱۲۸	«بررسی عوامل اجتماعی دیگر»
۱۲۱	الف) بررسی نقش مسجد
۱۲۲	ب) نقش روحانیت و ائمه جمعه و جماعات
۱۲۴	ج) تأثیر رفتار و ویژگی‌های افراد جامعه
۱۲۵	د) نقش رسانه‌های گروهی

بخش دوم / فصل اول :

۱۲۹ - ۱۷۴ ..... «بررسی آیات قرآن درباره نماز»

۱۳۲ ..... الف: قرآن

۱۴۷ ..... ب: بیان ثمرات و فوائد نماز

۱۶۰ ..... ج: بیان صفات و فضائل نمازگزاران و پاداش نماز

فصل دوم:

۱۷۵ - ۲۰۲ ..... «احادیث و منابع دینی و نماز»

۱۷۷ ..... ۱ - بیان آیات قرآن و روش های قرآن در کلام و گفتار معصومین

۱۷۹ ..... ۲ - احادیثی که نماز را برتر از عبادت های دیگر و شرط قبولی سایر طاعات معرفی می کند

۱۸۱ ..... ۳ - احادیثی که ترغیب و تشویق و امر به برپایی نماز دارد

۱۸۲ ..... ۴ - احادیثی که به مراقبت و مواظبت امر نماز سفارش نموده اند

۱۸۳ ..... ۵ - آگاهانه بودن نماز و حضور قلب در نماز

۱۸۷ ..... ۶ - احادیثی که فضیلت و ثمرات و فواید نماز را بیان می کنند

۱۹۰ ..... ۷ - احادیثی که مسئولیت اولیاء در آموزش و سفارش و فرمان فرزندان به نماز را

۱۹۳ ..... ۸ - نماز در خانواده و دعوت اعضاء خانواده به نماز

۱۹۵ ..... ۹ - حضور و نماز کودکان و نوجوانان در مساجد

۱۹۶ ..... ۱۰ - احادیث کوتاهی در امر نماز و ترک آن و مخالفت با آن و

۱۹۷ ..... ۱۱ - غفلت از نماز و کوتاهی در امر نماز

فصل سوم

۲۰۳ - ۲۳۲ ..... «بررسی سیره عملی معصومین و علماء و مرییان بزرگ بشریت»

۲۰۴ ..... ۱ - توجه خاص به کودکان و نوجوانان و جوانان

۲۲۴ ..... ۲ - توجه به نوجوانان و جوانان در سخنان معصومین

۲۳۳ ..... آخرین سخن در این رساله و پیام این تحقیق

۲۳۴ ..... فهرست منابع و مآخذ

۲۳۵ ..... فهرست پایان نامه های استفاده شده

«تقدیم»

به پیشگاه بقیة الله الاعظم، امام زمان - عجل الله تعالی فرجه الشریف -
و به نوجوانان و جوانان میهن اسلامی، آنان که چشم امید جامعه اسلامی
هستند و به پدران و مادران آنان که به فکر تربیت صحیح و داشتن فرزندانی
خوب و موفق هستند و به مادرم.

«سیاس»

یا سیاس و قدردانی از استاد، حجت الاسلام والمسلمین حاج محسن غرویان،
که مسؤولیت راهنمایی مرا در این تحقیق به عهده داشتند.
و تقدیر و تشکر از استاد قرائتی و دکتر خادمی و دوستان و همه کسانی که
در این رساله با من همکاری داشته و زحمات زیادی را متحمل شده‌اند.

«مقدمه»

«نماز بهترین کارها نزد خداوند و آخرین وصیت‌های پیامبران الهی است»^(۱).

«به شما درباره نوجوانان و جوانان به نیکی سفارش می‌کنم زیرا آنان دلی رقیق‌تر و قلبی فضیلت‌پذیرتر دارند، خداوند مرا به پیامبری برانگیخت تا مردم را به رحمت الهی بشارت دهم و از عذابش بترسانم، جوانان سخن مرا پذیرفتند و با من پیمان بستند ولی پیران از قبول دعوت‌م سرباز زدند و به مخالفتم پرداختند»^(۲).

گسترش فرهنگ نماز و نمازخوانی یکی از اهداف انبیاء و پیامبر گرامی اسلام ﷺ و پیشوایان معصوم دینی بوده است و در سرلوحه برنامه‌های انقلاب اسلامی ایران قرار دارد. با توجه به تأثیر شگرف نماز در شخصیت افراد، اخلاق و رفتار، و فواید و نتایج سودمند فردی و اجتماعی این نیایش بزرگ و جایگاه مهم آن در اهداف و برنامه‌های اسلامی، لازم و ضروری است که همه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت توجه جدی به این امر نمایند و تلاش کنند که در تربیت نسل جدید و نوخواسته، نوجوانان و جوانان را هرچه بیشتر به سوی نماز و آشنایی و آگاهی از ابعاد و ارزشهای نماز سوق دهند.

اگر جامعه‌ای ایده‌آل و نمونه می‌خواهیم، تا فساد و گناه از جامعه رخت بریندد،

۱. امام صادق علیه السلام، میزان الحکمة، ج ۵، ص ۳۹۷.

۲. پیامبر گرامی اسلام ﷺ، الگوهای تربیت دینی، ص ۲۹.

اگر باید در برابر تهاجم فرهنگی دشمن که لبه تیز آن متوجه نوجوانان و جوانان است مصونیت ایجاد کنیم، اگر می‌خواهیم نسل جدید و نوپای ما به معنویات، دین، انقلاب اسلامی، پای‌بند شوند، باید در گسترش فرهنگ نماز و نمازخوانی در میان نوجوانان و جوانان تلاش کنیم.

امروز که به برکت انقلاب اسلامی زمینه‌های ترویج و گسترش فرهنگ ناب تشیع در کشور فراهم شده، ضرورت پرداختن به مباحثی در خصوص نوجوانان و جوانان با توجه به تأکید اولیای دین در مورد آنان و نقش بسیار مهم نوجوانان و جوانان در هر جامعه‌ای، یک تکلیف الهی و وظیفه خطیری است که کوتاهی در برابر آن پشیمانی و بازخواست روز قیامت را به دنبال خواهد داشت.

این واقعیت را باید بپذیریم که هرچند در این راه تلاش‌های زیادی صورت گرفته و برنامه‌های زیادی اجرا گردیده ولی شاهد فاصله گرفتن نسل نوجوان و جوان از دین و نماز هستیم. بنا بر این لازم است که همه پدران و مادران، معلمان و مربیان، روحانیت، و عموم اقشار جامعه در راه ترویج فرهنگ نماز و دین گام بردارند.

در این تحقیق که یک تحقیق کتابخانه‌ای محسوب می‌گردد درصدد هستیم که عوامل مؤثر در جذب و گرایش نوجوانان و جوانان به نماز را مورد بررسی قرار داده و شناسایی نمائیم و تأثیرات هر کدام را در جای خود عنوان نمائیم.

همچنین به راهکارها و روشهای صحیح و اصولی که برگرفته از آیات الهی و روایات معصومین و سیره پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم‌السلام و بزرگان دین و علمای بزرگ است بپردازیم و نمونه‌های عینی و عملی موجود در سیره این بزرگان را بعنوان شاهد بر دست آوردهای تحقیق و نمونه‌ای جهت آگاهی خوانندگان محترم مطرح نمائیم.

شایان ذکر است که در طرح ابتدایی این تحقیق جابه‌جایی بین بخش اول و دوم صورت گرفته. به عبارت دیگر اول قصد داشتیم به بررسی روش‌ها و شیوه‌هایی که از قرآن و روایات و سیره عملی معصومین و علمای اسلام در جذب و تشویق نوجوانان و جوانان

به نماز در دست است پردازیم. از باب تیمّن و تبرک و با استفاده از آیات قرآن و تفسیر آن و همچنین روایات و احادیث و رفتار عملی پیشوایان بهترین روش‌ها و راه‌های مربوط به موضوع را در اختیار خوانندگان گذاشته، سپس به سراغ تحقیقات علمی و دست آوردها و نتایج این تحقیقات رفته و عوامل موثر در گرایش نوجوانان و جوانان را شناسایی نموده، معرفی کنیم، اما پس از جمع‌آوری مطالب و مشورت با اساتید صاحب نظر و استاد راهنما به این نتیجه رسیدم که اگر ابتدا به بررسی و شناسایی عوامل و اثبات نقش و تأثیر هرکدام از عوامل با کمک تحقیقات علمی و دانشگاهی پردازم و سپس به درمان و روشها و پیشنهادات با استفاده از آیات قرآن و روایات و روش عملی و ملموس معصومین علیهم‌السلام پرداخته شود تأثیر آن دو چندان خواهد شد. در واقع ابتدا درد را پیدا نموده و آنگاه به درمان آن پرداخته باشیم.

تاریخچه بحث درباره موضوع

درباره نماز در اسلام و ادیان گذشته مفصلاً بحث شده است و می‌توان گفت یکی از روش‌های اساسی انبیاء و پیامبر عظیم‌الشان اسلام ﷺ توجه دادن پیروان خود به نماز و بهره‌گیری از ثمرات آن می‌باشد، همچنین در امت‌های گذشته و پیامبران الهی نماز مطرح بوده و در قرآن آیات زیادی مربوط به نماز پیامبران الهی و پیروان آنها آمده است که در بحث بررسی آیات به بخشی از آن اشاره خواهیم کرد.

در منابع دینی، قرآن، حدیث، کتب فقهی و علمی، به مناسبت‌های مختلف مفصلاً بحث از نماز شده و کاملاً احکام آن، فواید و ثمرات آن، عواقب خیر و سعادت‌مند انجام این عبادت، فلسفه و حکمت‌های نماز، ترغیب و تشویق به نماز، وظایف اولیاء و مربیان در ارتباط با کودکان و نوجوانان و جوانان و نماز، عواقب بد بی‌اعتنایی و ترک نماز و عذاب‌های آن بیان گردیده است.

گرچه بسیاری از منابع به آموزش نماز و احکام آن و فلسفه و فواید و ثمرات نماز اختصاص دارد، و در آنها مواردی هم مطرح شده که به بحث و موضوع این تحقیق مرتبط می‌گردد اما کتابی که منحصرأً به موضوع این رساله پرداخته باشد بدست نیاوردیم.

پیشینه تحقیق

می توان گفت که در میهن اسلامی، پس از پیروزی انقلاب اسلامی به طور کلی روی گسترش فرهنگ نماز مخصوصاً در میان نوجوانان و جوانان تلاش های بسیاری گردیده است و طرح اقامه نماز در مدارس یکی از این اقدامات و برنامه های خوب و لازم و ضروری است. به همین دلیل به تدریج در آموزش و پرورش تحقیقات پراکنده ای صورت گرفته که مرتبط با نماز یا ارزشهای دینی است، با توجه به اینکه سنین نوجوانی و جوانی فرزندان ما در مدارس می گذرد و وظیفه آموزش و پرورش در مرحله اول توجه به تربیت نسل جدید و آینده ساز می باشد و همچنین با اجرای طرح اقامه نماز در مدارس بود که فرصت ارزیابی مسئله نماز در میان نوجوانان و جوانان بدست آمد، و از طرفی برای کسانی که درباره نماز و ارزش های دینی و درونی کردن آن در نوجوانان و جوانان دغدغه خاطر داشتند فرصت مناسبی فراهم گردید، لذا در برخی از شهرها و استانهای کشور به صورت پراکنده تحقیقاتی انجام گرفت که بسیاری از آنها در واقع پایان نامه های دانشگاهی می باشد، گرچه لازم است که این تحقیقات بصورت منسجم و در سطح کشور و مدارس صورت بگیرد تا به نتایج قطعی تر و راهکارهای کلی تر و اساسی تر در این رابطه برسیم، اما این تحقیقات حتی در همین حد محدود نیز ما را برای شناسایی عوامل جذب و گسترش نماز در نوجوانان و جوانان یاری نمود و توانستیم از جمع بندی این تحقیقات در واقع نظریات و فرضیه های تحقیق خود را به اثبات رسانیم.

شایان ذکر است که این تحقیقات در همین حد محدود تنها در میهن اسلامی ایران صورت گرفته و محققان به مواردی از این دست در کشورهای دیگر جهان و حتی کشورهای اسلامی دسترسی پیدا نکرده اند.

«تحقیقات انجام شده در خارج از کشور»: با توجه به ماهیت موضوع و ارزشی بودن مورد پژوهش و منحصر به فرد بودن در جامعه اسلامی، ضمن مراجعه به مرکز پژوهش‌های علمی و صنعتی و جستجوی اطلاعات از بانک‌های اطلاعاتی مختلف در این زمینه تحقیق قابل ذکری وجود ندارد. (۱)

لذا بخشی از این تحقیقات در موضوع این رساله بسیار مفید و راهگشا هستند، آمارها و نتایجی که این تحقیقات می‌دهد ما را به راهکارها و نتیجه مطلوبی در موضوع بحث می‌رساند و می‌تواند مؤید نکاتی باشد که از آیات قرآن، احادیث و سیره و روش پیامبر ﷺ و ائمه علیهم‌السلام و بزرگان دین در بخش دوم استنباط شده است.

همچنین سمینارهای سراسری نماز که توسط ستاد اقامه نماز برگزار می‌گردد نیز به ارائه مقالات ارزنده‌ای درباره موضوع و مسئله نماز پرداخته است اما تصور می‌کنم که این سمینارها بیشتر باید به تحقیقات و بررسی مسائلی از این دست پردازد تا بتواند به یک جمع‌بندی و نتیجه‌گیری قابل عمل و پی‌گیری در مدارس برسد.

انجمن اولیاء و مربیان وزارت آموزش و پرورش نیز چندی است که تلاش‌های وسیعی را در زمینه آموزش خانواده‌ها آغاز کرده و با تربیت مدرسان آموزش خانواده در سطح مدارس کشور برنامه‌های خوبی در جهت آموزش اولیاء و مربیان اجرا نموده است.

یکی از مباحثی که در این جلسات بسیار مورد توجه اولیاء دانش‌آموزان است و مدرسین به آن می‌پردازند بحث تربیت دینی است. و مخصوصاً نمازخوانی فرزندان از دغدغه‌های اساسی اولیاء محترم است.

منابع مورد استفاده مدرسین آموزش خانواده که از طرف انجمن اولیاء و مربیان تهیه شده در موضوع مورد بحث بسیار مفید و دارای نکات ارزنده و بیان کننده راهکارهای مناسب و عملی است.

معرفی بخشی از تحقیقات انجام شده در زمینه برگزاری نماز در مدارس و تشویق و ترغیب دانش آموزان نوجوان و جوان به شرکت در نماز جماعت مدارس با عناوین مختلف

۱. «عنوان تحقیق» بررسی عوامل مؤثر بر «درونی کردن ارزش های اسلامی در دانش آموزان» از دیدگاه مربیان تربیتی ناحیه ۲ آموزش و پرورش قم، در سال تحصیلی ۱۳۷۸/۷۹ توسط دکتر عین الله خادمی. بصورت کتاب چاپ شده است.

۲. «عنوان تحقیق» «بررسی عوامل مؤثر در ترغیب دانش آموزان به نماز». پژوهشگر: علی سادئی . ناظر: دکتر محمدجعفر جوادی.

در سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴ در سطح مدارس استان مرکزی جامعه آماری کلیه دانش آموزان دختر دوره راهنمایی و دختران و پسران دوره متوسطه، همچنین دبیران دینی و مربیان تربیتی سه منطقه از مناطق تابعه آموزش و پرورش استان مرکزی را شامل می شود. شیوه نمونه گیری: خوشه ای - تصادفی.

محدوده تحقیق تنها محدود به مدرسه و عوامل درون مدرسه ای نبوده و عوامل متعددی در هر سه نهاد خانواده - مدرسه - اجتماع مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۳. «عنوان تحقیق» «بررسی شیوه های جذب نوجوانان و جوانان به شرکت در مراسم مذهبی» از دیدگاه دانش آموزان و مربیان در استان سمنان، سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴. پژوهشگر: محمد سعیدی. ناظر: دکتر ولایتی.

جامعه آماری: کلیه دانش آموزان دوره راهنمایی و متوسطه و کارکنان آموزشی شاغل در

این دو دوره اعم از دبیران - مدیران، معاونین، مربیان تربیتی.

آمار رسمی اداره کل آموزش و پرورش استان سمنان ۶۵۰۰۰ نفر دانش آموز و کارکنان کادر آموزشی است که، در این تحقیق ۱۵۰۰ نفر به عنوان نمونه از طریق تصادفی سیستماتیک چند مرحله‌ای انتخاب شده است که پس از حذف پرسش‌نامه‌های مبهم و ناقص ۱۳۶۰ پرسش‌نامه جهت ارزیابی بدست آمده است.

۴. «عنوان تحقیق» «بررسی عوامل مؤثر در رشد و تثبیت باورهای دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه».

استان آذربایجان غربی - سال تحصیلی ۷۶-۷۷ - محقق: سلام‌الله قربان‌زاده.

استاد راهنما: تقی علی اشرف جودت.

جامعه آماری کلیه دانش‌آموزان متوسطه دختر و پسر استان آمار کل «۱۰۳۷۱۱» نفر. جامعه نمونه تخصیصی ۱۴۵۰، نمونه تحقیق ۱۱۴۳. که از روش تصادفی و نمونه‌گیری خوشه‌ای بهره‌برداری گردیده است.

۵. عنوان تحقیق «مطالعه رابطه نماز و اضطراب در دانش‌آموزان دبیرستان شهر تهران»
سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵.

محقق: محمدمامین جلیلود
ناظر: دکتر جواد اژه‌ای.

نمونه تحقیق: ۵۰۰ نفر شمال شهر تهران - ۱۱۸ نفر مرکز شهر تهران - ۹۲ نفر غرب شهر تهران - ۱۲۳ نفر جنوب تهران - ۸۸ نفر شرق تهران.

واحد نمونه‌برداری مدرسه - در هر مدرسه به شیوه تصادفی نظامدار از میان تمامی دانش‌آموزان کلاس‌های دوم و سوم به نسبت لازم نمونه انتخاب و مورد ارزیابی قرار گرفتند.
۶. عنوان تحقیق «بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستان‌های سراسر استان خوزستان».

پژوهشگران: کیومرث بشکیده - غلامحسین مکتبی - منوچهر تقی‌پور.

ناظر: دکتر حسین شکرکن - تیرماه ۱۳۷۹.

۷. عنوان تحقیق «جایگاه مذهب در اعتقادات عملی جوانان».

محققین: زهرا زواریان - ناهید نیک خواه - سهیلا مهدی پور.

در سال تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰ جامعه آماری دانش آموزان دختر و پسر مناطق مختلف شهر تهران حجم نمونه تعداد ۷۰۰ نفر به صورت تصادفی به سئوالات تحقیق پاسخ گفته اند.

۸. عنوان تحقیق «بررسی عوامل مؤثر در جذب نوجوانان و جوانان به نماز جماعت».

جامعه آماری دبیرستان های پسرانه استان یزد.

محقق: خانم صدیقه صفایی فیروزآبادی. ناظر: علی مشاهیری.

در سال تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰

۹. عنوان تحقیق «بررسی راه های تقویت مبانی اسلامی دانش آموزان مدارس از دیدگاه

مدیران و معاونین و معلمان شهرستان بم».

محقق: مسعود باقریان - استاد راهنما: دکتر غلامرضا احمدی.

سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵.

۱۰. عنوان تحقیق «بررسی نگرش و راه های جذب دانش آموزان دوره راهنمایی

و متوسطه استان همدان».

مجری: ستاد اقامه نماز استان همدان - ناظر طرح: سیروس قنبری.

در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷.

۱۱. عنوان تحقیق «بررسی عوامل مؤثر در جذب بیشتر دانش آموزان به نماز جماعت

در شهر اصفهان».

محقق: خانم زهرا شعبانی استاد راهنما: دکتر علی دلاور.

سال تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰.

۱۲. عنوان تحقیق «بررسی عوامل مؤثر در میزان گرایش‌های اسلامی و عمل به فرایض دینی در بین دانش‌آموزان مدارس راهنمایی و متوسطه استان هرمزگان.

محقق: آقای علی اصغر فضایی - در سال تحصیلی ۱۳۷۰-۷۱.

۱۳. عنوان تحقیق «بررسی علل گرایش نوجوانان به نماز جماعت در مدارس متوسطه».

محقق: محمود عباسی سرچشمه - در دانشگاه کاشان.

۱۴. عنوان تحقیق «بررسی شیوه و روش‌های جذب دانش‌آموزان کلاس‌های دوم

و سوم متوسطه به نماز و نماز جماعت.

محقق: مهدی زنگی‌آبادی استاد راهنما: علی اکبر شاه‌اسماعیلی.

در سال تحصیلی ۱۳۷۱-۷۲ در شهر کرمان.

۱۵. عنوان تحقیق «نگرش دانش‌آموزان پسر و دختر دوره راهنمایی و متوسطه

استان مازندران نسبت به اقامه نماز در مدارس.

محقق: آقای میرسعید حسینی - سال تحصیلی ۱۳۷۰-۷۱.

جامعه آماری تحقیق کلیه دانش‌آموزان پسر و دختر دوره راهنمایی و متوسطه

استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۷۰-۷۱.

حجم نمونه تعداد ۱۰۰۰ نفر به صورت خوشه‌ای - تصادفی انتخاب گردیده است.

۱۶. عنوان تحقیق «بررسی دیدگاه‌های فلسفی - عقیدتی دانش‌آموزان پسر پایه سوم

متوسطه شهر اهواز در مورد نماز» در سال تحصیلی ۱۳۷۹-۸۰.

پژوهشگر: کریم سواری استاد راهنما: دکتر مسعود صفایی مقدم.

در این تحقیق واژه‌های ذیل مورد استفاده قرار می‌گیرد

۱. عوامل: جمع عامل - منظور کسی یا چیزی یا رفتاری که ایجاد انگیزه و علاقه و شوق به نماز نماید.
- به طور کلی همه عوامل مؤثر در تربیت نقش در این موضوع دارند ولی ما به چند عامل مهم که نقش اساسی دارند خواهیم پرداخت.
۲. گرایش: واژه گرایش (اسم) ۱ - میل، تمایل، خواهش ۲ - قصد، اراده، آهنگ
- ۳ - سرپیچی، نافرمانی ۴ - سنجش، یعنی میل درونی^(۱) «علاقمندی که منجر به انجام عمل و برنامه ریزی برای کار باشد».
- در اصطلاح احساسی که علاقه و شوق انجام نماز به صورت مستمر و براساس دستورالعمل دینی در پنج نوبت در انسان پیدا شود.
۳. نوجوانی: مرحله‌ای از رشد بین کودکی و جوانی است، در اصطلاح برزخی است که مرحله گذر از کودکی و رسیدن به بزرگسالی است.
- به دلیل تأثیرات عوامل وراثتی، محیطی و جغرافیائی، تغذیه، بیماری‌ها، فرهنگ‌ها، جنسیت «دختر و پسر» در افراد و جوامع مختلف سنین متفاوتی برای این دوره مطرح است که در یک جمع بندی می‌توان گفت دختران در سنین ۱۱ تا ۱۴ سالگی و پسران در سنین ۱۳ تا ۱۶ سالگی دوره نوجوانی را پشت سر می‌گذارند.^(۲)

برخی از روان‌شناسان دوره نوجوانی را به سه دوره تقسیم کرده‌اند:

۱- نوجوانی نخستین؛ از ۱۳ تا ۱۵ سالگی؛

۲- نوجوانی میانی؛ از ۱۵ تا ۱۸ سالگی؛

۳- نوجوانی بعدی؛ از ۱۸ تا ۲۱ سالگی. (۱)

۴. جوانی: ابتدای بزرگسالی - بعد از بلوغ کامل و سپری نمودن دوره نوجوانی تا حدود

۲۵ سالگی الی ۴۰ سالگی را جوانی گویند.

۵. کودکی: دوران قبل از نوجوانی که معمولاً از ۳ تا ۷ سالگی را کودکی اول و از ۷

تا ۱۱ سالگی «دوره دبستان» را کودکی دوم می‌نامند. (۲)

۶. نماز: منظور عبادتی است که بر هر مسلمان مکلف در پنج نوبت با آداب و

برنامه‌های خاص خود واجب است.

نماز راز و نیاز با آفریدگار، پرورش روح و آرامش جان، پایه و اساس دینداری است.

«ریشه واژه نماز»: نماز از لفظ پهلوی «نماک» گرفته شده است و آنهم به نوبه خود ریشه

باستانی «نِم» به معنی «خم شدن» و «تعظیم کردن» مأخوذ است که به تدریج بر معنی «صلوات»

یا عبادت ویژه مسلمین، اطلاق گردیده است.

بر اساس بعضی از تواریخ، برخی از ایرانیان تازه مسلمان در سالهای حکومت اعراب بر

ایران به جای کلمه «صلوات» از کلمه نماک استفاده می‌کردند و هنگام فراخواندن مردم به سوی

نماز به جای «حیی علی الصلوة» جمله بشتابید به سوی نماک را به کار می‌بردند.

«موارد استعمال کلمه نماز»: کلمه نماز به معانی (پرستش و ادای طاعت ایزد تعالی).

«عرض نیاز به سوی خدای عالمیان است به طریقی که در شریعت پیغمبران وارد شده

است که این معنی معادل کلمه «صلوة» می‌باشد». (۳)

«ریشه واژه صلوات»: بعضی گفته‌اند کلمه «صلوات» عبری است و در زبان عبرانیان

۱. بررسی عوامل درونی کردن ارزش‌های اسلامی، دکتر عین‌الله خادمی، ص ۶۳.

۲. نمازشناسی، حسن راشدی، ص ۶۵.

۳. روانشناسی رشد، ص ۱۴.

«صلوتا» کنیه یهودیان است «تولدکه» صلوات را از لفظ عربی «صلوها» مشتق می‌گیرد و در منابع سورانی الفاظی مشابه و معادل با «اقامه صلوات» به چشم می‌خورد.

برخی از متأخرین، ریشه آن را آرامی پنداشته‌اند و با تحقیقاتی که اخیراً به عمل آمده است این احتمال قوت گرفته است که اصل «صلوات» سورانی باشد و از آن زبان نخست در زبان جنوب عربستان معمول گردیده و شعراء آن را در اشعار خود بکار می‌برند.

پس از آن اعراب شمالی لفظ «صلوة» را از عرب‌های جنوب گرفته‌اند. در هر حال پیش از اسلام این لفظ به معانی «پرستش‌گاه» و «نیایش» بکار رفته. (۱)

در قرآن لفظ «صلوة» به معانی مختلف به کار رفته است.

«صلوات» با صیغه جمع به معنی «معابد» - آیه ۴۰ سوره حج.

«صلواة» به معنی «دعا» استعمال شده - آیه ۱۰۳ سوره توبه.

«صلواة» در قرآن به معنی «درود» به کار رفته - آیه ۱۵۷ سوره بقره.

«صلواة» به معنای آمرزش هم به کار رفته - آیه ۹۹ سوره توبه.

«صلوات» به معنای دین نیز به کار رفته - آیه ۸۷ سوره هود.

اما بیشترین موارد مربوط به استعمال آن برای نماز است.

فرضیه‌های تحقیق

عوامل گرایش و جذب نوجوانان و جوانان به نماز به ترتیب اولویت و اهمیت آنها در ۴ فرضیه خلاصه شده ارائه می‌گردد.

۱. مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل مؤثر خانواده (شامل: پدر، مادر، خواهران و برادران) است. در این فرض نقش پدر، نقش مادر، خصوصیات و رفتارهای آنها حتی قبل از ازدواج و در همه مراحل بعدی زندگی بعنوان اولین و مهمترین کسانی که فرزند از آنان بوجود آمده‌اند و با آنان ارتباط دارد و یک الگوی مهم برای فرزندان هستند بسیار ارزشمند و اساسی است. این نقش هم از بعد درونی «وراثتی» دارای اهمیت است، هم از بعد بیرونی.

۲. پس از خانواده مدرسه دومین عامل بسیار مؤثر در گرایش نوجوانان و جوانان به نماز است.

مدرسه به عنوان یک عامل مهم در تعلیم و تربیت است و در مدرسه، معلم و مربی بیشترین تأثیر را دارند و بعد از آنان بقیه مسئولین مدرسه، فضا و محیط مدرسه، برنامه‌های مدرسه، و مخصوصاً مکان برگزاری نماز و رعایت نکات مهم در این زمینه نقش بسیار مهم و اساسی دارند.

۳. جامعه پس از این دو نهاد بیشترین و مهم‌ترین تأثیر را دارد هرچند که خانواده و مدرسه هم دو نهاد اجتماعی است ولی منظور ما از جامعه در اینجا عوامل دیگر غیر از خانواده و مدرسه است، باز در این عامل برخی مسائل از اهمیت ویژه برخوردار هستند. هم‌سن و سالها، مساجد، روحانیت، رسانه‌های گروهی، با شرایط و برنامه‌های خاص خود

می توانند خیلی مفید و مؤثر باشند.

۴. ناگفته نماند که مهمترین عامل و اصلی ترین خواست و اراده، خود نوجوان و جوان

است که می تواند تلاش و تأثیرات عوامل فوق الذکر را به نتیجه برساند.

بنابراین ابتدا به بحث و بررسی عوامل پرداخته و براساس تحقیقات و نتایج آنان این

فرضیه ها را ثابت خواهیم کرد و سپس به بحث روش ها و راه کارهای درونی کردن ارزش های

دینی و جذب و گرایش نوجوانان و جوانان به نماز از دیدگاه قرآن و معصومین علیهم السلام و علمای

برجسته اسلامی خواهیم پرداخت.